

Мусулмонлар дин учун жон фидо қилиб сабр қилдилар, чунки агар улар мағлуб бўлсалар, Ислом уммати тугаши муқаррар эди. Улар юртларидан олисда эканликларини ва қочиб қутулиш имкони йўқлигини яхши билар эдилар.

Кофирлар эса ўз аёли ва фарзандларини, мол-мулкларини қутқариш учун жанговарлик кўрсатдилар. Ҳолат шунга етдики, улардан ҳар бири отидан тушиб, ўз рақиби билан яқма-яқка жанг қилар, пичоклар билан бир-бирларига урар эдилар. Қон ерга шунчалик тўқилдики, отлар шундан шалдап, оғизларини ерга уриб юришарди. Икки томон ҳам жанг ва сабр қилишда ўзларидан қалғанича ҳаракат қилдилар.

Бу жангда Чингизхоннинг ўзи қатнашмади. У жангдан бехабар эди. Жангда ҳалок бўлган мусулмонлар сони йигирма мингга етди. Кофирлар томонидан қанча одам ўлдирилгани эса ҳисобга ҳам етмади.

Тўртинчи кечаси бўлганда, икки томон ажралиб, бири иккинчисига қарши тунади.

Қоронғу тушгач, кофирлар ўз ўт деракларини ёқиб қолдирдилар ва кетишди.

Мусулмонлар ҳам шуни қилдилар — ҳар иккиси жангдан қарчаган эди. Кофирлар ўз подшоҳи Чингизхон ҳузурига қайтишди. Мусулмонлар эса Бухорога қайтдилар.

Бухоро аҳолиси муҳосарага тайёргарлик кўра бошлади. Чунки уларга қўмақ қилишига умид йўқ эди. Ҳоразмшоҳ уларни ташлаб, Ҳоразм ва Хуросонга кетди, армия йиғиш ва мусулмонлардан ёрдам сўраш учун. У Бухорода 20 минг отлик қўшини қолдирди, Самарқандда эса 50 минг. У уларга шундай деди: “Мен қайтиб қелгунимча шаҳарни муҳофаза қилинлар.”

У сўнгра Жайхунни қечиб, Балх яқинида қўниб тузилди.

Тоторларнинг Бухорога хужуми

Кофирлар тайёргарлик кўриб, Мовароуннахр томон юриш килди. Улар Хоразмшоҳ кетганидан 5 ой ўтиб Бухорога етиб келишди. Шаҳарни муҳосара қилишди. Уларнинг хужуми уч кун давом этди. Чидолмаган Хоразм армияси мамлакатни тарк этиб, Хуросонга чекинди.

Эртаси куни Бухоро аҳолиси армиясиз қолганини кўриб руҳан ечилди. Улардан қози Бадриддин Қози Хон кофирлардан омон сўраш учун юборилди. Кофирлар омон беришди.

Лекин армиядан бир қисм қўшин қоча олмай, қалъага қамалди. Чингизхон, Бухорога қирғач, аҳолига:

“Султоннинг хазинасини ва мол-мулкини чиқаринглар. Қалъадагиларга қарши ёрдам беринглар”, — деди. Улар ҳам шундай қилдилар. У одамларга илк бор яхши муомала кўрсатди.

Чингизхон шахсан қалъани ўраб олди ва аҳолига шундай жар солди: “Қим ҳозир қелмаса, ўлдирилади.” Ҳамма йигилди. Уларни хандакни ёпишга мажбур қилди. Улар тахта, тупроқ, ҳатто минбарлар ва Қуръон мажмуаларини хандакка ташлашди. **Ина қиллаҳи ва ина қилаҳи қоғизун!*** Агар Аллоҳ қабилди ва ҳалим бўлмаганида эди, бундай ишга ерни қотиш бўйруғи қабилган бўлар эди.

Қалъада 400 нафар мусулмон жангчи қолган эди. Улар 12 кун давомида қарча қофирларга ва ўз қалқининг қиётқорларига қарши қурашдилар. Бир қисми ўлдирилди. Қалъа девори қарчаланди. Иққинчи кун қураш қана авж олди. Мусулмонлар қалъада ёғоч, олов, ўқлар билан қарши қикдилар.

Қаъин Чингизхон қазабқаниб, армиясини қайтариб олди. Эрталаб қана қурум қилди. Қалъадагилар қарчаган ва қуқдан қолган эдилар. Қофирлар ниҳоят деворни бузиб, қалъага қиришди. Жанг охиригача давом этди. Қалъадаги қарча мусулмонлар шақид бўлди.

Шундан сўнғ Чингизхон шақар қишилариинг номини ёзишни буюрди. Уларнинг зўрларини қакиртирди ва шундай деди: “Қени савдоқарларимдан олган нуқраларни беринглар, улар қенинғ эди.” Қар қимда қанча бўлса, олиб қелди.

Сўнгра қарча ақолини шақардан қувиб қикарди. Қеч қимда мол-муқ қолмади, қакат танасидаги қийими билан қикарилди. Қофирлар шақарга қириб, уни қалон-тарож қилишди, қимни топишса, ўлдиришди.

Сўнгра Чингизхон ўз ақсарларига мусулмонларни бир-бирлари орасида бўлиб олишни буюрди. Улар шундай қилишди.

Бухоро ва Самарқанд фожиаси – етти юз йиллик алам

У қун оғир қун эди. Эркақлар, аёллар ва болалар қўз ёшига гарқ бўлишди. Ақоли пароканда бўлиб, қар тарафга соқилди. Аёллар қам гулом қилиб таксимланди. Бухоро қаробага айқаниб, қўё қеча унда одам яшамаганидек бўлиб қолди. Татарлар хотин-қизларга қўз уриб, уят ишларга қўл урдилар. Одамлар буни қўриб йиглар, ўзларини қимоя қилолмас эдилар.

Қимда қим буларга тоқат қила олмади, ўлимни афзал қўриб, уларга қарши қурашиб шақид бўлди. Шундайлардан бири қаких имом Рукнуддин Имомзода ва унинг ўғли эди. Улар аёлларга бўлаётган зулмни қўриб, жангга қиришдилар ва шақид бўлдилар. Қози

Садруддин Хон ҳам шу йўлни тутди.

Ким таслим бўлди, асирга олинди. Шахар, мадрасалар, масжидлар ўтга берилди.

Одамлар турли азобларга солиниб, мол-мулклари талаб килинди. Сўнгра улар Самарканд сари юриш бошлади. Улар Хоразмшоҳнинг ожизлигини билиб турган эдилар. Хоразмшоҳ эса Термиз ва Балх орасида эди.

Татарлар ўзлари билан Бухородан колган асирларни олиб боришди. Уларни пиёда, ахволлари ночор холда юритар эдилар. Кандайдир киши чарчап тўхтаса, дархол ўлдирилди.

Самарканд яқинига етиб келишганда, улар отлик қўшинни олдинга чикарди. Пиёдалар, асирлар ва юklar эса ортда колди. Бу мусулмонлар калбига қўрқув солиш учун эди.

Самарканд аҳолиси қўшинни қўриб, уларнинг сонидан хайратга тушди. Эртанги куни асирлар, пиёдалар ва юklar ҳам етиб келишди. Хар ўнта асир билан бир байрок келарди. Шахар аҳли буларни жангчи деб ўйлади. Шахар 50 минг қўшин билан муҳофаза килинарди. Одатий аҳоли эса саноксиз эди.

Шахардан бир гуруҳ жасур одамлар пиёда чиқиб уларга қарши курашишди. Аммо Хоразмшоҳ қўшинидан ҳеч ким чиқмади. Улар қўнгилларига каттик қўрқув солган эдилар. Қуролсиз аҳоли душманни четга сиқиб чиқаришди. Бу татарлар маккорлик билан уларни каминга туширишди. Улар орасига кириб, ўйларини тўсиб қўйишди. Ортидан бошқа бир томондан ҳам ҳужум бошланди. Аҳолининг 70 минг нафар киши шахид бўлди.

Жон саклаб колган жунгарлар: “Биз уларнинг туримиз, бизга тегмайдилар”, деб омонлик сўрашди. Татарлар уларни таслим бўлишга чақирди. Улар қуролларини, мол-мулкларини, отларини топширишди. Шундан кейин уларни барчасини қатл қилишди.

Тўртинчи куни бутун шаҳар аҳолисини чиқишга буюрдилар. Ким қолса, ўлдирилади деб эълон қилинди. Бутун шаҳар халқи: аёллар, эркаклар, болалар чиқарилди. Улар Бухорода қилган ишни Самаркандда ҳам қилдилар — қалон-қарож, қатл, аёлларни асир олиш ва ноҳақлик. Жоме масжид ёқиб юборилди. Қолган шаҳар қопқора қолди. Қизлар қомуси қойдевор қилинди, одамлар азобланди. Сўнгра, қимми асирга қарамайди, ўлдирилди.

Бу қодиса **ҳижрий 617-йил, муҳаррам ойида** қўй берди.

Хоразмшоҳ Балх яқинида туриб, қар қанча қўшин қйгса ҳам, уларни Самаркандга юбориб, қатжа ололмади. 10 минг, 20 минг аскар юборди — қаммаси қағлуб бўлиб, қатто қанг қилмасдан қайтишди.

Ибни Асирнинг "Ал-Қомил фт-қарих" қитобидан (12-қилқидан)
Абу Муслим қаржимаси